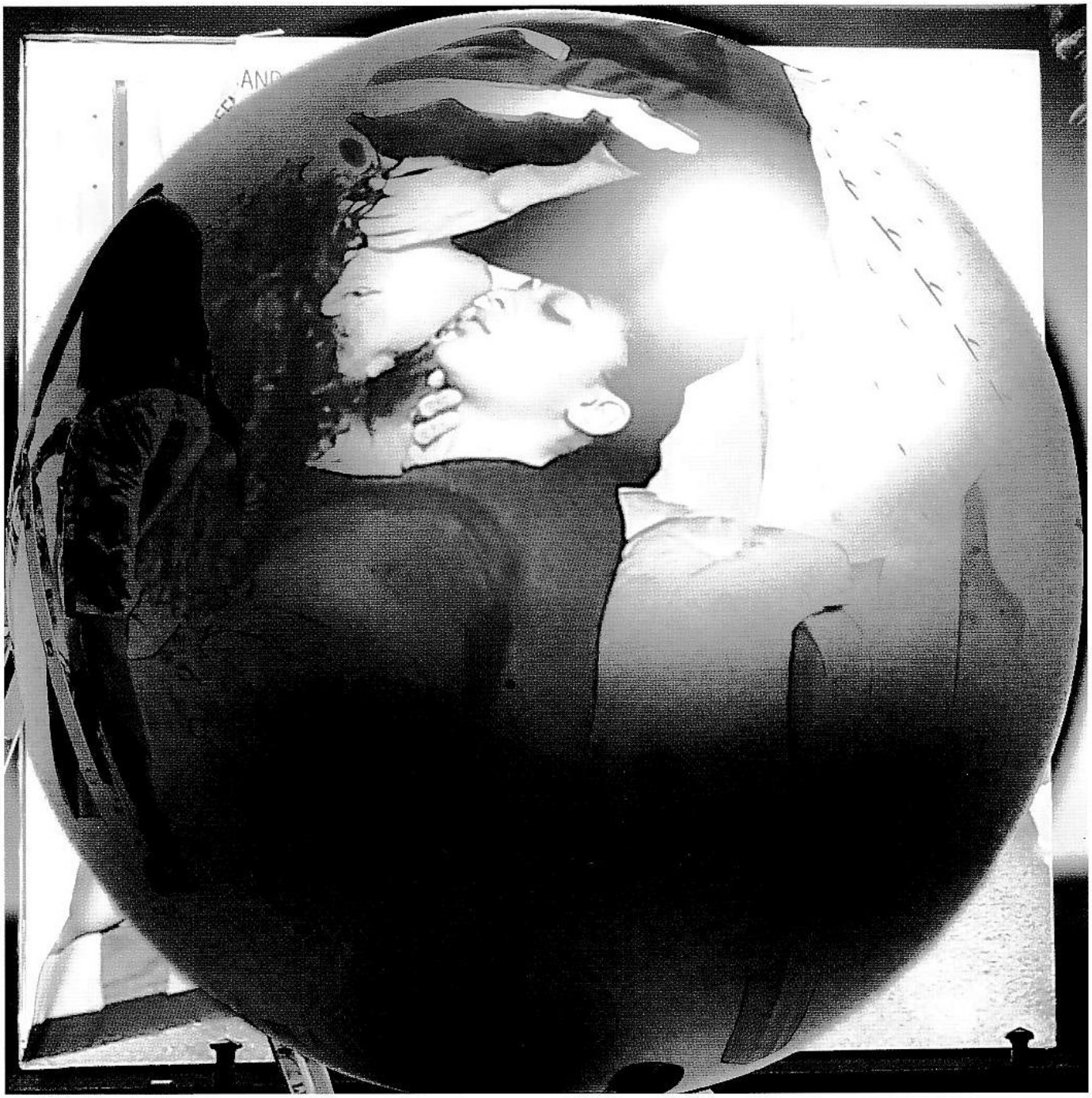
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄ • ΧΡΟΝΟΣ 46ος • ΤΕΥΧΟΣ 162-163 • ΤΙΜΗ 12 ΕΥΡΩ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

MAKE LOVE NOT WAR

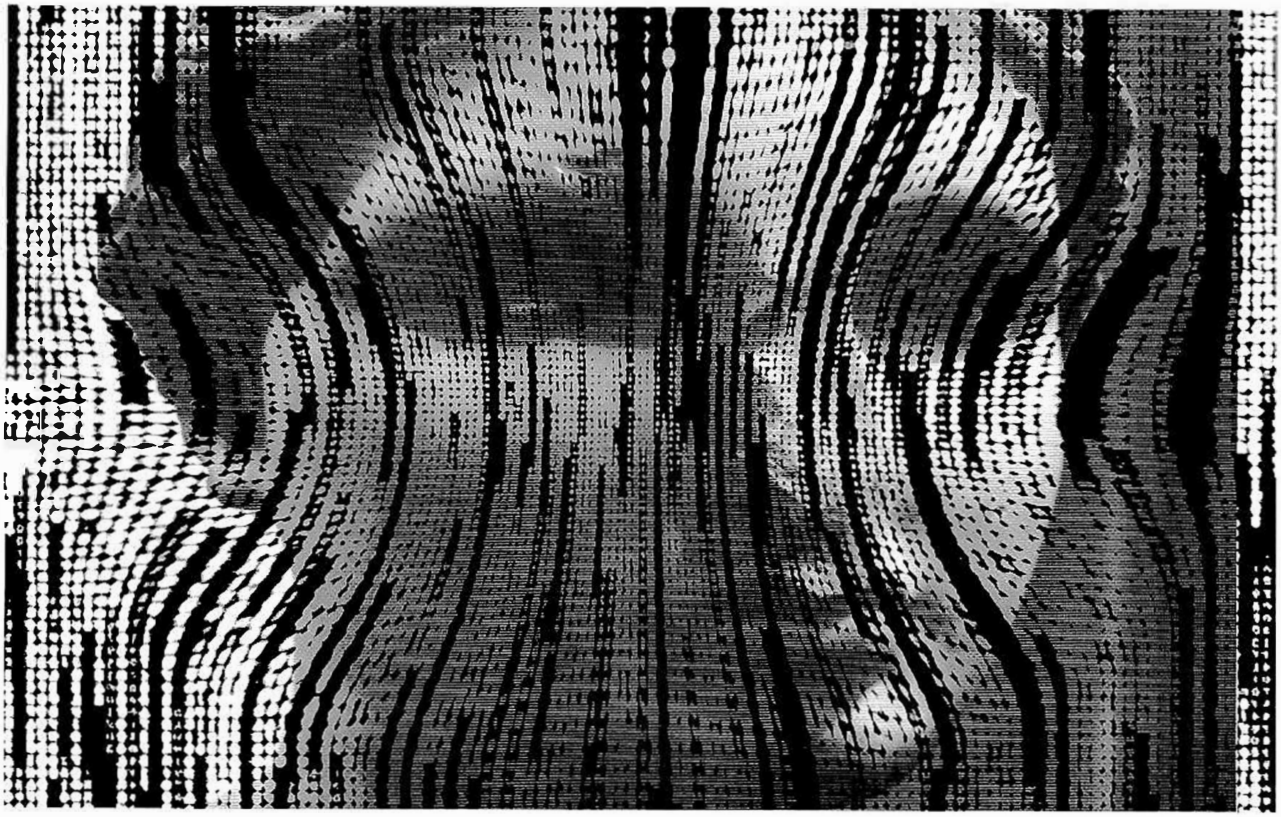
Αφιέρωμα στην Τζίνα Πολίτη
Γενεαλογία του εγκλεισμού
Κυνόδοντας, βιοπολιτική και οικογένεια
Κυπριακή παροικία μετά το 1974

ΔΙΠΛΟ ΤΕΥΧΟΣ
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2024

ΠΟΛΕΜΟΙ ΑΞΙΩΝ (ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ)

Λεανδρος Κυριακοπουλος

«Πόλεμος Πολιτισμού:
Πολιτική διαμάχη που προκαλείται από τη σύγκρουση μεταξύ συνόλων κοινωνικών πεποιθήσεων και πολιτιστικών αξιών».

[Open Education Sociology Dictionary]

«Όποιος δεν κατανοεί τα νέα μέσα ανήκει στους αναΣλφάβητους του 21ου αιώνα».

[Norbert Bolz]

Ο Λέανδρος Κυριακάπουλος είναι επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του ΕΚΠΑ.

Πόλεμοι αξιών ή πόλεμοι πολιτισμού (culture wars): όρος που έχει ταυτιστεί με τη νεωτερικότητα· συγκεκριμένα με το εθνικό πρόταγμα του Καγκελάριου Βίσμαρκ (Bismarck) για έναν *Kulturkampf* ενάντια στην παπική εξουσία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας – στην αυγή κιόλας του Δεύτερου Ράιχ. Έκτοτε, η αρένα αγωνισμού

Σύγχρονα Θέματα, τεύχος 162, Ιανουάριος - Ιούνιος 2024, σ. 110-115

για την κυριαρχία επί των αξιών, των πεποιθήσεων και των πρακτικών –ειδικότερα όσον αφορά τους δημόσιους λόγους και τις κεντρικές πολιτικές– έχει μετατοπιστεί στις ΗΠΑ. Οι διαμάχες για τα πολιτικά δικαιώματα των μαύρων και η «αντικομμουνιστική υστερία» είναι τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα του 20ού αιώνα. Όμως από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, με την είσοδο στη λεγόμενη «μεταβιομηχανική κοινωνία» ή «κοινωνία της πληροφορίας», οι πόλεμοι αξιών πήραν μια αναπάντεχη στροφή – και όχι τόσο λόγω περιεχομένου ή ουσίας, αλλά λόγω έκτασης, έντασης, ταχύτητας, διασποράς, και ίσως απροσδόκητα, λόγω βαθιάς πόλωσης των εκάστοτε θέσεων, και απουσίας συνείδησης για τις τεχνικές υποδομές που τις υποστηρίζουν· πόσο μάλλον για το πού ακριβώς οδηγούμαστε σε πλανητικό πλέον επίπεδο.

Σήμερα, οι «πόλεμοι αξιών» διεξάγονται για ζητήματα που περιλαμβάνουν την άμβλωση, την ομοφυλοφιλία, τα δικαιώματα των διεμφυλικών, τον κοινωνικό ρατσισμό, τις έμφυλες σχέσεις, και γενικά την πολιτισμική διαφορά και κάθε τρόπο ζωής (lifestyle) που «προκαλεί» σε μια εποχή ρίσκου και αβεβαιότητας. Ας μη βιαστούμε να πάρουμε θέση, γιατί αυτός ο πόλεμος είναι πόλεμος πληροφορίας, και όχι θέσεων. Η γνωστή θεωρητικός του φεμινισμού Άβιταλ Ρόνελ (Avital Ronell) θα κατηγορηθεί εν μέσω του κινήματος «me too» για σεξουαλική παρενόχληση από διδακτορικό φοιτητή της. Σε αυτή τη διάρρηξη της «αγνότητας» του ακαδημαϊκού φεμινισμού, μια ομάδα αναγνωρισμένων πανεπιστημιακών συμπεριλαμβανομένων της Τζούντιθ Μπάτλερ (Judith Butler) και του Σλάβοϊ Ζίζεκ (Slavoj Žižek) σύσσωμη θα την υπερασπιστούν με υπογραφές αφήνοντας υπόνοιες για προσπάθεια απόκτησης αθέμιτης αναγνωρισιμότητας από πλευράς του φοιτητή – για να λάβουν αργότερα τη μήνι φοιτητικών οργανώσεων για μεταξύ τους επίδειξη ταξικής αλληλεγγύης που εκφράζεται με δημιουργία αυλών, ανταγωνισμό, φιλοδοξία, και παθητικοεπιθετική συμπεριφορά με πρόσχημα την ευαλωτότητα των άλλων. Οι θέσεις είναι απόλυτες, η υπονόμευση αμοιβαία· και όταν η ακαδημία των υψηλών βαθμίδων παίρνει θέση, η απόπειρα εξήγησης τέτοιων συγκρούσεων γίνεται ταμπού.

«Πραγματικότητα *διεργασιακή* του τεχνικού οργάνου, αλήθεια *ακυρωτική* της επιστημονικής σκέψης» θα πει ο Βιριλιό (Virilio 2000: 11), κρούοντας, από τη μεριά του, τον κώδωνα του κινδύνου για την κοινωνική πραγματικότητα «των άκρων», των καθεστώτων μετα-αλήθειας, της «μόλυνσης» των συγκρούσεων, που άρχισε ήδη να σχηματίζεται από τη δεκαετία του 1990 λόγω της διάχυσης των πληροφοριακών μέσων. Για τον Βιριλιό, η πληροφορική βόμβα έχει ήδη εκραγεί· η «υπερθέρμανση» δεν έχει στόχο τα ατομικά σωματίδια, όπως έγινε στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα, αλλά τις ίδιες τις σχέσεις· και αν ο πόλεμος τελειώσει, θα γίνει απαιτώντας την εγκαθίδρυση ενός παγκοσμιοποιημένου συστήματος (κοινωνικής) αποτροπής. Τέτοιες διαπιστώσεις δεν φαίνονται επουδενί πια «προφητικές». Ο Βιριλιό δεν είναι ο πρώτος, ούτε η μόνη, που επιχείρησε να θέσει ερωτήματα για τα δίκτυα και τις υπολογιστικές τεχνολογίες με σκοπό να κατανοήσει τις κρίσεις που πλέον πολλαπλασιάζονται και μας οδηγούν σε ανεπίστρεπτες συνθήκες συγκρούσεων και πολέμου. Εξηγώντας τις νέες τεχνικές και τεχνολογίες πολέμου, η Ζουλιέτ Βολκλέρ (Juliette Volcler 2013: 132) θα πει πως «καθώς γίνεται πιο διάχυτος, ο πόλεμος γίνεται λιγότερο ορατός – εσωτερικεύεται. Το πεδίο της μάχης μετακινείται προοδευτικά μέσα στο άτομο και τα εξωτερικά ίχνη γίνονται λιγότερο διακριτά».

II

Είναι γεγονός πως τις τελευταίες δύο δεκαετίες, όσες θεωρητικές αναγνώσεις του κοινωνικού εισήγαγαν κάποιο ερώτημα περί τεχνικής για την κατανόηση των σημερινών κοινωνικών ρήξεων, αντιμετωπίζονταν με εξωτισμό, αν δεν ετίθεντο κυνικά στο περιθώριο. Σήμερα όμως, υπό το φως της γενίκευσης και εσωτερίκευσης των συγκρούσεων, υπάρχει μια αδήριτη ανάγκη για την αναγνώριση ορισμένων θεωρητικών προτάσεων: *Αλλάζουν οι τεχνολογικές βάσεις του κοινωνικού*· και οι κοινωνικές σχέσεις ανεπίγνωστα χάνουν τα πρότερα σταθερά τους θεμέλια. Ας ήταν αυτό μια μαρξιστική ποιητική «βάσης και εποικοδομήματος» απλά ή μόνο. Στις νέες τεχνολογικές υποδομές συγκαταλέγεται και η τεχνική διαχείριση των ταυτοτήτων και των κοινωνικών πρακτικών, η οποία ενεργοποιείται μέσω μιας υπολογιστικής σημειωτικής του εαυτού – της κοινωνικής παρουσίασης, του γούστου, του στάτους, συμπεριλαμβανομένων των συναισθημάτων και των επιθυμιών.

Η Τζόντι Ντιν (Jodi Dean) θα ονομάσει αυτή τη νέα συνθήκη *επικοινωνιακό καπιταλισμό* (communicative capitalism)· έναν καπιταλισμό που χαρακτηρίζεται από μια εργαλειοποίηση, αλλά και μια πολιτική οικονομία, στοιχείων του υποκειμένου που αφορούν τη δημόσια εικόνα του, την εργασία του, την κοινωνική του ιστορία, τις φιλοδοξίες, τις καταναλωτικές συνήθειες, τα πρότυπα ομορφιάς και κυρίως τη γνώμη του – ο κατεξοχήν τόπος της *ευχαρίστησης* (jouissance) στη συμμετοχή για την ίδια την Ντιν. Ίσως είναι δύσκολο να γίνει κατανοητό το μέγεθος της αφαίρεσης μέσα από έναν μόνο ορισμό· θα ήταν πιο εύκολο αν στρέφαμε την προσοχή μας στις κοινωνικές παθολογίες από τη συμμετοχή μας σε μια «αγορά του κοινωνείν», που φέρει όλα τα στοιχεία του ανταγωνισμού, της παραγωγικότητας και της επίδοσης στο επίπεδο της μονάδας. Τα στοιχεία αυτά δεν αφορούν έναν τρόπο κοινωνικής ανέλιξης αλλά μια κυβερνητική του κοινωνικού. Και δεν χρειάζεται να συμμετέχουμε στα (κοινωνικά) δίκτυα για να βιώσουμε τις συνέπειες από τη διάχυση αυτής. Οι σύνδεσμοι (links) που φτιάχνουν τα κανάλια επικοινωνίας είναι κατεξοχήν συναισθηματικοί· διαφεύγουν των κλειστών κυκλωμάτων, κυκλοφορούν στις κοινωνικές επαφές

ως *άγχος και υπερ-έκθεση* και επιστρέφουν σαν σε βρόχο ανάδρασης για να ισχυροποιήσουν τους κώδικες.

Όσο δύσκολο είναι να κατανοήσουμε τις νέες συναισθηματικές οικονομίες, άλλο τόσο εύκολο είναι να παρατηρήσουμε τις κυκλοφορίες των εντάσεων. Στρες για το επόμενο εργασιακό εγχείρημα· δυσθυμία για τα επιτεύγματα του Άλλου· όλο και πιο μαχητική έκφραση της γνώμης· πληθωρικότητα στις σεξουαλικές επιθυμίες· εύκολη έως και αναμενόμενη προσβολή από τα σχόλια των άλλων. Το προσωπικό κόστος της παρουσίας και της διεύρυνσης των κοινωνικών δικτύων το πληρώνουμε με παραπάνω εργασία, σεξουαλικές επιθέσεις και κρίσεις πανικού. Οι νέες κρίσεις λαμβάνουν χώρα στο επίπεδο της ταυτότητας. Και οι σημερινοί πόλεμοι ξεκινούν από την υποτιθέμενη ανάγκη για διαφύλαξη των εκάστοτε «συλλογικών αξιών» σε μια άγρια οικονομία εικόνων. Οι «πόλεμοι αξιών» δεν είναι πια ιστορικός όρος – δεν είναι καν κοινωνιολογικός, όπως τουλάχιστον τέθηκε τη δεκαετία του 1990 (βλ. Hunter 1991). Οι «πόλεμοι αξιών» έχουν καταστεί ένας διαδικτυακός όρος πασπαρτού που φυσικοποιεί στους χρήστες τις σημερινές διαμάχες ως μια λογική αναγκαιότητα της φιλελεύθερης δημοκρατίας.

III

Υπάρχει η ανάγκη να κατανοήσουμε μια ιστορική συνθήκη μετάβασης με όρους τεχνικών υποδομών. Σε λίγα χρόνια, οι λειτουργίες των υπολογιστικών μηχανών θα έχουν αποσυρθεί στο παρασκήνιο, το συλλογικό τραύμα θα έχει απωθηθεί μέσω της επίσημης γραπτής ιστορίας και η ερχόμενη γενιά θα βιώνει τις νέες υποδομές όπως οι προηγούμενές μας τον ηλεκτρισμό: σαν μια νέα κανονικότητα. Είναι μήπως συγκυριακή αυτή η ανάγκη; Πράγματι, φαίνεται πως είναι· όμως είναι το ίδιο, αν όχι και περισσότερο, σημαντική, καθώς το μέλλον δεν είναι δεδομένο. Το να σταθούμε και να διερευνήσουμε αυτή τη μετάβαση σημαίνει να απεκδύσουμε τις διαδικασίες που τη ζωογονούν από τα φαντάσματά τους. Και αν φαίνεται «ακατόρθωτο» ένα τέτοιο εγχείρημα, είναι επειδή οι διαδικασίες αυτές –σε αντίθεση με τις μεταβάσεις που έχουν ήδη εγγραφεί στο νεωτερικό αρχείο– συντελούνται μέσω της τεχνικής διαχείρισης της ιδεολογίας, της επιθυμίας και του συναισθήματος· των μεγάλων τροφοδοτριών δυνάμεων της ταυτότητας.

Η ανάπτυξη πολιτικών ρητορικών, αλληλένδετη με την ακαδημαϊκή φιλοδοξία για παρουσία στη δημόσια σφαίρα, δεν φτιάχνει «ιδεολογικά υποκείμενα» με τον ίδιο τρόπο που συνέβαινε μεταπολεμικά· όντας όμως κινητήριες δυνάμεις των κοινωνικών δικτύων (πολιτικές ρητορικές και φιλοδοξία) συνεισφέρουν ουσιαστικά στη δημιουργία *θαλάμων αντήχησης* (echo chambers): «φούσκες» φιλτραρισμένες με οικεία ιδεολογικά σημεία (signs) για να νιώθουν όσοι και όσες συμμετέχουν μια προσωπική αίσθηση του ανήκειν – ακόμα και ως προς τους (πολιτικούς) λόγους της δυσθυμίας τους. Η κολεκτίβα *The Invisible Committee* (2017: 48) θα γράψει ως προς αυτό: «Το παιχνίδι δύναμης της κυβερνο-εξουσίας (cybernetic power) είναι να δίνει σε όλες και όλους την εντύπωση ότι έχουν πρόσβαση σε ολόκληρο τον κόσμο όταν στην πραγματικότητα είναι όλο και περισσότερο διαχωρισμένοι· ότι έχουν όλο και περισσότερους "φίλους" όταν είναι ολοένα και πιο αυτιστικοί». Και όμως, είναι η εκπλήρωση της φιλοδοξίας για δημόσια παρουσία και η προσωπική επιβεβαίωση από τα likes των οικείων άλλων, που κάνει αυτό το παιχνίδι να δείχνει φυσιολογικό· έως ότου βέβαια μια «αντίπαλη» ομάδα τύχει να δηλώσει τη δική της (πιο ισχυρή) παρουσία.

Έχει διαπιστωθεί πως οι μαζικές κινητοποιήσεις της δεκαετίας του 1960 –από εκείνο το ετερόκλητο πλήθος νέων που ονομάστηκε *αντικουλτούρα* (counterculture, Roszak 2008)– σήμαναν το τέλος των ιδεολογικών επαναστάσεων που κυριάρχησαν τον 19ο αιώνα μέχρι και τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο λόγος ήταν πως με την ανάπτυξη της τεχνοκρατικής διακυβέρνησης και της μαζικής κουλτούρας –και τη σύγχυση των πεδίων «πολιτικού και φανταστικού» (βλ. Perniola 1991)– έπαψε να υπάρχει ένας σταθερός «εχθρός» και, συνεπακόλουθα, ένα συγκεκριμένο σημείο αναφοράς για την εκκίνηση της πολιτικής δράσης. Η «ελευθερία» άρχισε να γίνεται προσωπικό εγχείρημα απεγκλωβισμού από θε(α)ματοποιημένες νόρμες· κάθε βήμα εξατομίκευσης ήταν ένα βήμα στην επιλεκτική κατανάλωση· και αυτή με τη σειρά της μια επένδυση σε μια αισθητική έκφραση που εκδηλωνόταν (έστω και εφήμερα) με μια πολιτική στάση *διαφοράς*. Ακόμα όμως και έτσι, η συλλογική εμπειρία των μαζικών διαδηλώσεων επαναλάμβανε ένα συγκεκριμένο μοτίβο πολιτικοποίησης των συναισθημάτων. Μπορεί ο πολιτικός «αντίπαλος» να μην ήταν πάντα απτός ή συγκεκριμένος (π.χ. ο πόλεμος του Βιετνάμ, το λόμπι των τραπεζών, οι «Επτά Αδελφές»), όμως τα κανάλια κυκλοφορίας του συναισθήματος ήταν συγκεκριμένα.

Πλέον είμαστε μάρτυρες μιας παράλληλης μετατόπισης. Η απόδοση τιμών σε συμπεριφορικές κινήσεις, η υπολογιστικοποίηση των πρακτικών, η εικονοποίηση μιας σημειωτικής των πολιτικών δράσεων· όλα αυτά τυποποιούν διαδρομές για τη διέλευση του συναισθήματος και τις συναρτούν σε εικονικά διαθέσιμα σχήματα πολιτικής: *κάθε λόγος έχει αξία κυκλοφορίας*, στον βαθμό τουλάχιστον που βρίσκει ανταπόκριση σε αντίστοιχα συναισθηματικά κοινά. Δεν είναι οι «υποκουλτούρες» (Hebdidge 1988) το κυρίαρχο μοτίβο που θα μας επιτρέψει να δούμε τη συλλογική κατανάλωση μιας αισθητικής (κοινωνικής) διαφοράς· ούτε είναι οι «νεο-φυλές» (Maffesoli 1996) που ανέδειξαν τις αυθόρμητες συναισθηματικές ταυτίσεις λόγω *αισθητικής οικειότητας* με ενίοτε άγνωστους Άλλους. Τα «συναισθηματικά κοινά» (Papacharissi 2015) μας δείχνουν ότι ο ψηφιακός συντονισμός γίνεται μέσα από ροές εικόνων και ειδήσεων που προκαλούν ένα κοινό αίσθη-

μα δικαίου. Οι τεχνικές συνάψεις που φτιάχνονται μεταξύ νευρικού συστήματος, δικτύων και κοινωνικών νορμών «απελευθερώνουν» το υποκείμενο, όχι μόνο από την ιδεολογία, αλλά και από την αναπαράσταση· όμως το εντάσσουν σε μια διαρκώς χαρτογραφούμενη οικονομία συναισθημάτων – δηλαδή παθών, διαθέσεων, εντάσεων.

IV

Τα δίκτυα είναι πάντα συναισθηματικά δίκτυα: «επειδή χαρακτηρίζονται από ενόρμηση [...] και μάλιστα από την αρνητικότητα της ενόρμησης [που] υπονοεί θετική ανάδραση και πλεόνασμα αποτελέσματος σε σχέση με την αιτία του» (Dean 2010: 61). Ο θυμός, μια ελάχιστη αίσθηση δικαίωσης, μια θετική ανταπόκριση σε μια εύληπτη εξήγηση του κόσμου –χωρίς να υπάρχει η απειλή της παρεξήγησης– είναι αρκετά για να ξεκινήσει μια κυκλοφορία «συναισθηματικής εργασίας». Οι αρνητές της μάσκας, του εμβολίου ή της πανδημίας· οι νοσταλγοί της εθνικής ταυτότητας· οι σκεπτικιστές της περιβαλλοντικής καταστροφής· οι εμμονικοί με τις κρατικές και διεθνικές διαπλοκές· οι εχθροί κάθε παγκοσμιοποιημένης πολιτικής –ειδικά όσον αφορά το σώμα, έχουν λόγο– και μάλιστα έχουν κάθε λόγο να τον εκφράσουν. Ακριβώς επειδή τα «εργαλεία», και δη τα κοινωνικά δίκτυα, δεν κάνουν διακρίσεις στη χρήση τους· απεναντίας εκδημοκρατίζουν τη λειτουργία που παρέχουν. Και για αυτό δεν πρέπει να τα θεωρούμε ως τέτοια. «Πρέπει να τα δούμε στις πολύπλοκες οικολογίες στις οποίες σχηματίζονται» (Munster & Lovink 2005). Δεν υπάρχει κάτι εδώ που να μπορεί να οργανωθεί: «Οι συναισθηματικές εντάσεις που εκπέμπουμε και λαμβάνουμε ενισχύουν και επεκτείνουν τα συναισθηματικά δίκτυα χωρίς να ενθαρρύνουν –αν δεν υπονομεύουν– την εδραίωσή τους σε οργανωμένα πολιτικά δίκτυα» (Dean 2010: 61-62).

Πραγματικά, θα ήταν δύσκολο έως αδιανόητο να υποστηριχθεί δημόσια κάτι τέτοιο δέκα χρόνια πριν στην Ελλάδα τουλάχιστον, αλλά ίσως όχι μόνο. Ένα τέτοιο επιχείρημα δεν θα μπορούσε παρά να δεχθεί επίθεση ως μια σκοτεινή κριτική που αρνείται τη δύναμη των νέων αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών που φέρνουν στις κοινωνίες τα μέσα δικτύωσης. Πολλά είχαν γραφτεί για τους «Αγανακτισμένους» και την «Αραβική Άνοιξη» στο απόγειο της αποδοχής των κοινωνικών μέσων από ακαδημαϊκούς και ακαδημαϊκές που αντλούσαν υπεραξία και διανοητικό κεφάλαιο από συναισθηματικά δίκτυα που διέφευγαν πλήρως της κατανόησής τους. Έπρεπε να καταλήξει η Συρία μια μικρογραφία παγκοσμίου πολέμου, να γίνει η απόπειρα κατάληψης του Καπιτωλίου, να στηθεί ένα παγκόσμιο συναισθηματικό δίκτυο εναντίον του φεμινισμού –μέσα από φιλελεύθερες κυρίως φωνές, όπως αυτή του Τζόρνταν Πίτερσον (Jordan Peterson)– και να νομιμοποιηθεί σε ένα μεγάλο μέρος του κόσμου, αλλά και της Ευρώπης, ο «εθνο-χριστιανισμός» του Πούτιν εναντία στη «Νέα Τάξη Πραγμάτων», για να γίνουν ρητά τα αυτονόητα: ότι δηλαδή, *οι ουτοπικές προβολές αποκρύπτουν την τυπική λειτουργία των μέσων*, και ότι ο ιδεαλισμός του λόγου καθίσταται ενόρμηση φιλοδοξίας και αναγνώρισης δημιουργώντας κανάλια για νέες οικονομίες συναισθημάτων που διαφεύγουν όμως της επίβλεψης κάποιων δήθεν φωτισμένων φωνών. Οι Μάνστερ και Λόβινκ (Munster & Lovink 2005) θα το διαπιστώσουν αυτό από πολύ νωρίς: «Η προβολή θετικών οιονών, προσδοκιών και επιθυμιών στα δίκτυα είναι παραπλανητική».

Ο Χάμπερμας (Habermas 1997) ήταν ίσως ο πρώτος που έθεσε ένα ερώτημα για τον τρόπο λειτουργίας της *δημόσιας σφαίρας*. Η καταγωγή της για τον ίδιο είναι κατ' ουσίαν αστική· και σχετίζεται με τη συμμετοχή των κοινωνικών μερών στη διακυβέρνηση των κρατών. Η ανάπτυξη των ΜΜΕ και της πολιτιστικής βιομηχανίας μεταπολεμικά διεύρυναν τα όρια στη συμμετοχή· και η κυκλοφορία διαφορετικών (δημόσιων) λόγων –διαστρωματωμένων από τα ΜΜΕ και διαμεσολαβημένων από τα εμπορεύματα– «εκδημοκράτισε» το κράτος και τις λειτουργίες του. Σήμερα, η κυκλοφορία των διαφορετικών λόγων δεν είναι πολιτικό διακύβευμα. Απεναντίας, επιζητείται από τα κοινωνικά δίκτυα για να προσδώσει υπεραξία σε εταιρικούς δημόσιους χώρους που κερδίζουν από τη συμμετοχή – την οποία και διεκδικούν μέσα από το σοκ. Οι συνέπειες αυτού είναι ήδη παρούσες: γενικευμένο άγχος, μείωση της κριτικής παιδείας (την ικανότητα για αμφισβήτηση των πηγών και για αποδόμηση των απόψεων) και μετατόπιση της διακυβέρνησης των ειδήσεων από τα ΜΜΕ σε τεχνολογικούς γίγαντες που διαχειρίζονται από νευρωνικά δίκτυα «βαθιάς μάθησης» μέχρι εταιρείες παροχής πολιτικής συμβουλευτικής. «Η οργή έχει θριαμβεύσει, ο λογικός διάλογος έχει ατροφήσει. Το αποτέλεσμα είναι μια τρομερά πολωμένη κοινωνία που ευνοεί την αυτο-απομόνωση» (Lovink 2019: 18).

V

Εταιρικοί δημόσιοι χώροι, πολυπολικοί κόσμοι στη βάση των αξιών, η ταυτότητα ως φετίχ και εμπόρευμα· όλα αυτά δεν είναι παρά στρώσεις από το μέλλον που επικαλύπτουν όλο και πιο πυκνά το ιστορικό παρόν· και κάθε αφαίρεση που γίνεται στο επίπεδο των οικονομιών (στις ενορμήσεις, τις επιθυμίες, και τα συναισθήματα), βοηθά την τεχνική να εισχωρήσει πιο βαθιά στο σώμα. Το δόγμα των *Ψυχολογικών Επιχειρήσεων* (PsyOps) του Αμερικάνικου στρατού είχε ήδη λάβει σοβαρά αυτές τις μετατοπίσεις από το 1996: μέσω των δικτύων και της πληροφορίας, σκοπός ήταν η «διέγερση της τοπικής κοινής γνώμης [...] και η υποκίνηση εσωτερικών πολιτικών και κοινωνικών πιέσεων».[1] Σχεδόν τρεις δεκαετίες μετά, οι οικονομίες αυτές έχουν αυτονομηθεί· τα εργαλεία αντιδραστικότητας έχουν γίνει διαθέσιμα στο κοινό και ανατροφοδοτούν τις συγκρούσεις πέρα από κάθε έλεγχο.

Οι πόλεμοι αξιών ωθούν τους πληθυσμούς να απομο-

νώνονται σε ταυτότητες και να νιώθουν απειλή με την ορατότητα των άλλων. Αυτό που κυκλοφόρησε τη δεκαετία του 1990 –με την είσοδο των υπολογιστών στη δημόσια σφαίρα– ως υπόσχεση της ρευστότητας των ταυτοτήτων και αγκαλιάστηκε από τα κοινωνικά κινήματα δεν ήταν παρά μεταφυσική από την πλευρά των τεχνικών μέσων. Η κυριαρχία των εταιρειών μετουσίωσε αυτή την υπόσχεση σε δυνατότητα για επ' άπειρη διαίρεση και υπολογιστική συναρμογή. Το βάθος αυτού του σχήματος είναι πια ατέρμονο. Η πληροφορία έχει καταστεί η μονιστική αρχή που εκφράζει από την οργάνωση του σύμπαντος μέχρι τη σκέψη και την πρακτική. Η τυπική λειτουργία των υπολογιστικών μηχανών εξακτινώνεται αργά αλλά σταθερά στο κοινωνικό ως πρότυπο του κόσμου, ανατροφοδοτώντας τις νόρμες και τις συμπεριφορές. Και ενώ οι συγκρούσεις εκδηλώνονται στο επίπεδο του πολιτισμού και των αξιών –στον αέρα–, οι βαθιές καινοτομίες γίνονται στη γη – στις υποδομές.

Έχει υποστηριχθεί ότι οι πόλεμοι αποτελούν το κατεξοχήν πρόσφορο έδαφος για τεχνολογικά άλματα. Ο Νόρμπερτ Μπολτζ (Norbert Bolz 2008: 103) θα ονομάσει τον πόλεμο *πατέρα όλων των μέσων*. Δεν είναι δύσκολο να το φανταστούμε αυτό: είτε με τη μαρξιστική λογική της αντίφασης μεταξύ των τεχνολογικών υποδομών και των εξοικειωμένων με αυτές κοινωνικών σχέσεων· είτε με μια δομιστικού τύπου «κατάσταση εξαίρεσης» που βλέπει το συμβάν του πολέμου ως σημείο πύκνωσης των διαθέσιμων τεχνολογικών δυνατοτήτων. Στη δημόσια σφαίρα βέβαια κυκλοφορεί πιο εύκολα ένας φιλελεύθερος λειτουργισμός που βλέπει μια αναγκαιότητα υπό την «απειλή της ειρήνης». Σε κάθε περίπτωση, «τον καθοριστικό ρόλο για τη νίκη ή την ήττα έχουν η στατιστική, η πιθανολογία και η προγνωστική ικανότητα» (Bolz 2008: 103). Ο Κίτλερ (Kittler 2005: 11) θα το διατυπώσει ρητά στον πρόλογο κιόλας του έργου *Γραμμόφωνο, κινηματογράφος, γραφομηχανή*: «είναι πλέον σαφές ότι οι αληθινοί πόλεμοι δεν γίνονται για τον κόσμο ή για τις πατρίδες, αλλά είναι πόλεμοι ανάμεσα σε διάφορα μέσα, τεχνικές τηλεπικοινωνιών, ροές δεδομένων».

Ο Μπολτζ θα μας πει πως η τηλεγραφία αναπτύχθηκε στους Ναπολεόντειους Πολέμους για τον συντονισμό των στρατιωτικών μονάδων. Παρόμοια και το ρολόι χειρός αναπτύχθηκε από τους Βρετανούς στον πόλεμο των Μπόερς, και από τότε ολόκληροι πληθυσμοί άρχισαν να συντονίζονται στην ακρίβεια των χτύπων του. Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε με άλογα και κανόνια, και τελείωσε με τανκς και αεροπλάνα – μέσα σε τρία χρόνια, σχέδια αιώνων απέκτησαν υλική εφαρμογή. Η επιστήμη της πληροφορικής και η πυρηνική φυσική ήταν κληροδοτήματα του Δεύτερου. Ο Μάνοβιτς (Manovich 2009) μας ενημερώνει ότι η πρώτη εφαρμοσμένη χρήση της επαυξημένης πραγματικότητας έγινε στη μεμβράνη του κράνους των μαχητικών αεροσκαφών· το δίκτυο φτιάχτηκε εξαρχής για τις ανάγκες επικοινωνίας σε συνθήκες πυρηνικής προσβολής και οι οπτικές ίνες για να αντέξουν ένα κύμα ηλεκτρομαγνητικού παλμού. Σήμερα υπάρχουν δεκάδες τεχνολογίες που αναζητούν πεδία εφαρμογής και ως εκ τούτου επενδύσεις. Αυτόνομα συστήματα βρίσκονται σε ετοιμότητα για δοκιμή σε όλο το εύρος του καθημερινού. Θόλοι σχεδιάζονται για τον εποικισμό της Σελήνης και του Άρη, με πιο πιθανή τους χρήση να γίνεται στη Γη μετά από μια ενδεχόμενη οικολογική καταστροφή. Και ο Έλον Μασκ (Elon Musk) θα εξαγοράσει το Twitter για να αποκαταστήσει τη «δημοκρατία του λόγου» που καταστρατηγήθηκε με την εκδίωξη του Τραμπ (Trump), επιδιώκοντας συγχρόνως την παροχή ελεύθερου διαδικτύου στο Ιράν για την ανεμπόδιστη επικοινωνία των διαδηλωτριών και των διαδηλωτών. Δεν υπάρχει κάποια λογική εδώ, πέρα από του ορίζοντα των τεχνικών μέσων και τις επενδύσεις των εταιρειών που επιταχύνουν τις κρίσεις. Η κοινωνία έχει πλέον καταστεί το πρόσφορο έδαφος για την εκτύλιξη των συγκρούσεων.

VI

Το να θέτεις ένα ερώτημα περί τεχνικής σημαίνει να ξεκινάς μια ανασκαφή σε προηγούμενες μνημονικές διεργασίες γνώσης και παραγωγής αλήθειας. Από την οπτική των τεχνικών μέσων ακόμα και ο Λόγος δεν είναι παρά μεταφυσική. Αποκτά υπόσταση στον βαθμό που κυκλοφορούν νοηματοδοτούντα αρχεία –τα κείμενα–, τα οποία λειτουργούν ως μνημονικές προσθήκες και υλικός εξοπλισμός – *hardware*– για την οργάνωση της σκέψης. Τα κείμενα βέβαια έχουν εμπεδωθεί στο πολιτισμικό ασυνείδητο – η διαλεκτική της πολιτικής στη νεωτερικότητα βασίζεται σε αυτά. Τα υπολογιστικά μέσα, ωστόσο, διαφέρουν. Το σύμπαν των υπολογιστικών μέσων δεν επιτρέπει να υπάρχουν όνειρα για μια καθοριστική ή απόλυτη διαλεκτική. Πρακτικές, λόγοι, συμπεριφορές και σκέψεις προσλαμβάνουν αριθμητικές τιμές που σχηματίζουν διανύσματα από δυνητικές τροχιές, τα οποία εποπτεύονται, αρχειοθετούνται και εξετάζονται από αναλυτές της αγοράς σαν ισοδύναμα μελλοντικών «κοινωνικών γεγονότων» για επιχειρήσεις, κόμματα και διεθνή συστήματα ασφαλείας. Το ότι ανάρτησε ο Μασκ τη λέξη «διαλεκτική» στα ελληνικά σαν υπόσχεση για ελεύθερη συμμετοχή μας δείχνει πως ακόμα και αυτή μπορεί να κυκλοφορεί ως φετίχ για να αποκρύπτει τους Πολέμους Αξιών.[2]

Ίσως τελικά είναι πολιτικά αναγκαίο να γίνουν αποδεκτές κάποιες προτάσεις που αναγνωρίζουν τις τεχνικές υποδομές του κοινωνικού. Ίσως να έχουμε φτάσει ήδη στο σημείο όπου κάθε θεωρία που θα τίθεται για την κοινωνία να πρέπει να αναμετριέται με το γεγονός ότι η τεχνική διαμεσολαβεί στις κοινωνικές σχέσεις. Και θα πρέπει να αναμετριέται όχι μόνο για να μην καταλήγει η θεωρία μεταφυσική και νομιμοποιεί τα εταιρικά δίκτυα, αλλά για να μην τροφοδοτεί τις οικονομίες αυτές που σήμερα τουλάχιστον παράγουν κρίσεις. Αυτή η παραδοχή είναι ήδη πολιτική·

μας φέρνει στην ευθύνη της επίγνωσης πως η «φιλοδοξία», η «αναγνώριση» και η προώθηση της «ταυτότητας» έχουν καταστεί τροπικότητες μιας νέας «κοινοτοπίας του κακού», η οποία «κατακυριεύει τα πάντα και [...] σαρώνει τον κόσμο ολόκληρο, ακριβώς γιατί διασπείρεται σαν μύκητας» (Scholem & Arendt 2017). Πραγματικά, «είναι απελευθερωτικό για την έρευνα το να διαχωριστεί από την εργαλειακή προσέγγιση του (ιικού) μάρκετινγκ και των δημόσιων σχέσεων», έτσι θα πει ο Λόβινκ· «σταματήστε να υποδαυλίζετε και να προωθείτε, αρχίστε να αναλύετε και να κάνετε κριτική» (2019: 25). Για μια ακόμα φορά στην ιστορία των επιστημών, το ερώτημα της τεχνικής αποβαίνει ο κατεξοχήν χώρος για την ανάπτυξη κριτικής θεωρίας. Και αν θέλουμε να έχουμε λόγο για τις σημερινές συγκρούσεις, οφείλουμε να αναλάβουμε την ευθύνη της διερεύνησής του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Scholem, Gershom & Hannah Arendt. 2017. *Δύο επιστολές για τη ρηχότητα του κακού*. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα.

Bolz, Norbert. 2008. *Το αλφαβητάρι των μέσων*. Αθήνα: Σμίλη.

Dean, Jodi. 2010. «Affective Networks». *Media Tropes* 2(2): 19-44.

Habermas, Jürgen. 1997. *Αλλαγή δομής της δημοσιότητας: έρευνες πάνω σε μια κατηγορία της αστικής κοινωνίας*. Αθήνα: Νήσος.

Hunter, D. James. 1991. *Culture Wars: The Struggle to Define America*. Νέα Υόρκη: Basic Books.

The Invisible Committee, 2017. *Now*. Λος Άντζελες: Semiotext(e).

Kittler Friedrich. 2009. *Γραμμόφωνο, κινηματογράφος, γραφομηχανή*. Αθήνα: Νήσος.

Lovink, Geert & Anna Munster. 2005. «FCJ-040 Theses on Distributed Aesthetics. Or, What a Network is Not». *The Fibreculture Journal* 7. Διαθέσιμο στο: https://seven.fibreculturejournal.org/fcj-040-theses-on-distributed-aesthetics-or-what-a-network-is-not/.

Lovink, Geert. 2019. *Sad by Design: On Platform Nihilism*. Λονδίνο: Pluto Press.

Manovich, Lev. 2009. *Η Γλώσσα των Νέων Μέσων*. Αθήνα: ΑΣΚΤ.

Perniola, Mario. 1991. *Η κοινωνία των ομοιωμάτων*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Roszak, Theodore. 2008. *Η Γέννηση της Αντικουλτούρας: Στοχασμοί γύρω από την τεχνοκρατική κοινωνία και τη νεανική αμφισβήτησή της*. Αθήνα: Futura.

Virilio, Paul. 2000. *Η πληροφορική βόμβα*. Αθήνα: Νησίδες.

Volcler, Juliette. 2013. *Extremely Loud: Sound as a Weapon*. Νέα Υόρκη: The New Press.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. «Joint Publication 3-53. Doctrine for Joint Psychological Operations» Ιούλιος 1996: V-4. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp3_53%2896%29.pdf (τελευταία μεταφόρτωση, 4 Δεκεμβρίου 2012).
2. Για το επίμαχο «Tweet» του Μασκ, βλ. https://twitter.com/elonmusk/status/1584717774261489665?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1584717774261489665%7Ctwgr%5E5dab067c493b303997909a11720fe743f7e265be%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.oneman.gr%2Flife%2Fti-akrivos-sinevi-me-tin-elliniki-anartisi-tou-elon-musk-sto-twitter%2F (τελευταία μεταφόρτωση, 4 Δεκεμβρίου 2012).

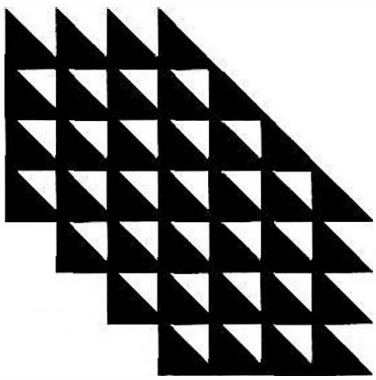
πλήθος

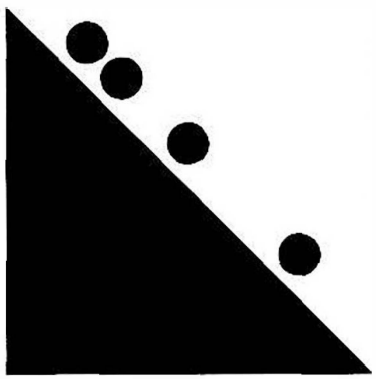
René Girard
Η μιμητική επιθυμία στο Υπόγειο
Διάλογος με τον Κορνήλιο Καστοριάδη

Μετάφραση_ Χρήστος Γιασδάνης
Πρόλογος_ Δημήτρης Δουλγερίδης

Hartmut Rosa
Επιτάχυνση και αλλοτρίωση

Μετάφραση_ Μιχάλης Κούλουβρος
Επιμέλεια_ Γιάννης Κτενάς

Σειρά_ Πολιτική Θεωρία

Εκδόσεις Πλήθος
Κεντρική διάθεση Ασκληπιού 144, Αθήνα

p ithosbooks@gmail.com
210 36 45 947